

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASI

huzuridagi

TOSHKENT ISLOM UNIVERSITETI

**Fiqh, iqtisod va tabiiy fanlar fakulteti
«Xalqaro iqtisodiy munosabatlar»
kafedrası**

OLIY TA'LIMNING

**5341100-Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar
bakalavr yo`nalishi talabalari uchun rejalashtirilgan**

**MAKROIQTISODIYOT
fanidan**

GLOSSARIY

Toshkent - 2010

Ushbu uslubiy ko`rsatma «Makroiqtisodiyot» fanida uchraydigan asosiy tushuncha va atamalar asosida ishlab chiqilgan. U Fiqh, iqtisod va tabiiy fanlar fakultetining «Xalqaro iqtisodiy munosabatlar» kafedrası tomonidan muhokama qilinib, ma'qullangan va Toshkent islom universiteti o`quv metodik kengashida tasdiqlangan.

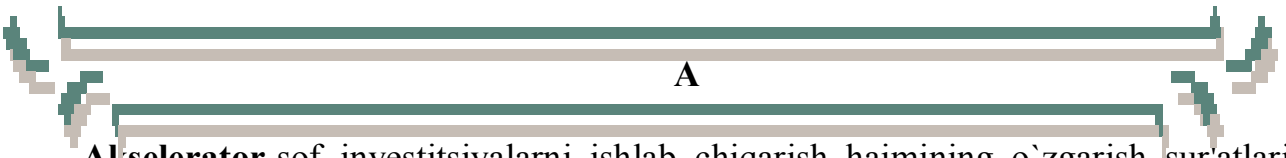
Tuzuvchi:

A.A.Abdirashidov-«Xalqaro iqtisodiy munosabatlar» kafedrası o`qituvchisi.

Taqrizchilari:

A.A. Isadjanov - i.f.d., prof., TIU «Xalqaro iqtisodiy munosabatlar» kafedrası

G.P. G`ulomova - i.f.n. dots., O`z FA Iqtisodiyot Instituti



A

Akselerator-sof investitsiyalarni ishlab chiqarish hajmining o'zgarish sur'atlari bilan bog'liqligini ifodalovchi iqtisodiy ko'rsatkich

Amortizatsiya-iste'mol qilingan asosiy kapital qiymatiga teng bo'lgan yillik ajratmalar.

“Arzon pullar” siyosati-jami talabni, bandlikni va ishlab chiqarishning o'sishini rag'batlantirishga qaratilgan Markaziy bankning pul – kredit siyosati. Uning asosiy belgisi – pul taklifini oshirish maqsadida Markaziy bank hisob stavkasini va zahira me'yorini kamaytirib, ochiq bozorda qimmatbaho qog'ozlarni sotib oladi.

Asosiy kapitalning eskirishi-ishlatish jarayonida asosiy kapitalning (binolar, mashinalar, asbob-uskunalar) qiymatini pasayishi.

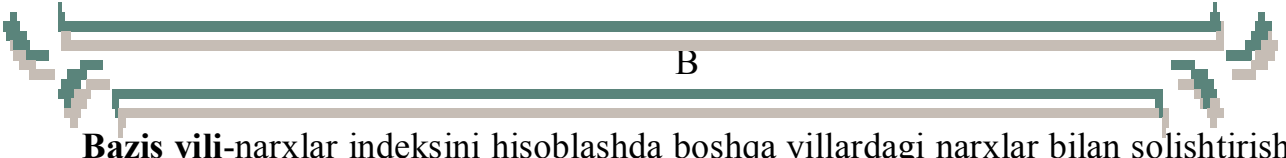
“Avtomatik” stabilizatori-bu mexanizm davlat maxsus choralarni qo'llamasdan avtomatik ravishda iqtisodiyotdagi siklik tebranishlarni silliqlashga inkoniyat beradi. Masalan: soliq solishning progressiv shkalasi, transfertlar tizimi, ishsizlik bo'yicha nafaqalar va boshqa.

Avtonom investitsiyalar-tasarrufdagi yillik daromad darajasiga bog'liq bo'lmagan investitsiya xarajatlari.

Avtonom iste'mol xarajatlari-hajmi va o'zgarishi tasarrufdagi daromadga bog'liq bo'lmagan iste'mol xarajatlarning qismi.

Avtonom jami xarajatlar-har bir berilgan vaziyatda hajmi va o'zgarishi tasarrufdagi joriy daromadga bog'liq bo'lmagan jami xarajatlarning qismi.

Avtonom xarajatlar multiplikatori-muvozanatli YaIM o'zgarishiga avtonom xarajatlarning har qanday komponentining o'zgarish nisbati



B

Bazis yili-narxlar indeksini hisoblashda boshqa yillardagi narxlar bilan solishtirish uchun asos qilib olingan yil.

Bandlik darajasi-umumiy ishchi kuchidagi band bo'lganlarning foizda ifodalangan miqdori.

Bank tizimi-aholi, firma va boshqa tashkilotlardan omonat (depozitlar) va jamg'armalarni oluvchi, pul o'tkazishni ta'minlab beradigan, kredit va qarzlar beradigan, davlat va aksionerlik jamiyatlarining qimmatbaho qog'ozlariga sarmoya kirituvchi tijorat banklarining tarmog'i.

Bank zahiralari-kredit sifatida berilmagan bank omonatlarining malum bir qismi. Ular banking naqd puli va Markaziy bankdagi maxsus hisobda saqlanadigan mablag'lar ko'rinishida bo'ladi.

Bankning xususiy kapitali-aktivlar passivlar (majburiyatlar)dan ortiq bo'lgan miqdor.

Bilvosita soliqlar-firma o'zining ishlab chiqarish xarajatlari tarkibiga qo'shadigan soliqlar: ular tovar va xizmatlar narxini ko'tarish yo'li bilan iste'molchilar zimmasiga yuklanadi.

Bitimlar uchun pulga bo'lgan talab-muomala vositasi sifatida foydalanish uchun zarur bo'lgan pul miqdori: YaMM nominal hajmi o'zgarishiga to'g'ri bog'liqlikda o'zgaradi.

Boylik samarasi (yoki real kassa qoldiqlari samarasi)—qayd etilgan narxli moliyaviy aktivlar real qiymatining o'zgarishi bilan belgilangan xarajatlar umumiy hajmida narxlarning o'sishi yoki pasayishi tufayli yuz bergan o'zgarish.

Byudjet(soliq siyosati)—makroiqtisodiy siyosatining turi bo'lib, davlat daromadlari va xarajatlarini, soliq solish tizimini o'zgartirish hamda davlat byudjeti muvozanatini tartibga solish asosida iqtisodiyotda to'la bandlikni va inflatsiyasiz iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan.

Byudjet taqchilligi-ma'lum bir yildagi hukumat xarajatlarining uning daromadlaridan ortiq bo'lgan miqdori.

Byudjet ortiqchaligi-ma'lum bir yildagi hukumat daromadlarining uning xarajatlaridan ortiq bo'lgan miqdori.



Daromad-fuqarolar va firmalar tomonidan olinadigan pullar bo'lib, quyidagi ko'rinishlarda bo'ladi: ish haqi, renta, foiz to'lovi, foyda, turli xil nafaqalar va xokazolar.

Davlat byudjeti-davlatning markazlashgan moliyaviy resurslar fondi. Bunda moliyaviy yil davomidagi daromadlarning manbalari va tushumlarning hajmi hamda sarflash yo'nalishlari va ularning miqdorlari ko'zda tutiladi.

Davlat jamg'armalari-davlat byudjetining tushumlari va xarajatlari orasidagi farq; byudjetning musbat saldosi.

Davlat qarzi-davlat qimmatli qog'ozlari egalariga davlatning avvalgi yillardagi byudjet taqchilliklari miqdoridan byudjet ortiqchaligining ayirmasiga teng bo'lgan qarzlarning umumiy miqdori.

Davlat xarajatlarning multiplikatori-bu koeffitsient davlat xarajatlari qo'shimcha o'sishiga nisbatan YaIM qo'shimcha o'sishini ko'rsatadi.

Davlat xaridlari-Davlat tomonidan tovar va xizmatlarning sotib olingan miqdori.

Davlatning barqarorlashtirish siyosati-bu siyosat iqtisodiyotda shoklar sababli kelib chiqqan tebranishlarni yumshatishga hamda muvozanatni tiklashga qaratilgan.

Davriy balanslangan byudjet-ishchan davr chegarasida hukumatning tovarlar va xizmatlarga kergan xarajatlari hamda soliq tushumlari tengligi bilan ifodalanadi.

Davriy ishsizlik-ishlab chiqarishning davriy pasayishi natijasida yuzaga kelgan ishsizlik.

Davriy taqchillik-ishchan faollikning pasayishi va u bilan bog'liq ravishda tushumlarning kamayib ketishi sababli yuzaga kelgan federal byudjet taqchilligi.

Deflatsiya-umumiy narx darajasining pasayishi.

Deflatsion uzilish-to'liq bandlik sharoitida etarli bo'lmagan jami talabning hajmi.

Demping-tashqi savdoning shunday siyosatiki, bunda eksport qiluvchi firma o'z mahsulotini chet elda ichki bozordagi narxdan yoki tovarning tannarxidan past narx bo'yicha sotadi.

Demping-bozorda o'z ta'sir doirasini kengaytirish va raqiblarni yo'qotish maqsadida mahsulotni tannarxidan past narxlar qo'yib sotish.

Depositlar (omonatlar)-moliya-kredit tashkilotlarida saqlanadigan pul mablag'lari yoki qimmatbaho qog'ozlar.

Devalvatsiya-qayd etilgan valyuta kurslar tizimi amal qilgan sharoitda boshqa valyutalarning kurslariga nisbatan milliy valyuta kursini pasaytirishga qaratilgan hukumat chora – tadbirlari.

Diskretsion fiskal siyosati-hukumatning maxsus qarorlari natijasidagi davlat xarajatlari, soliqlar va davlat byudjeti saldosi miqdorining maqsadli o'zgarishi. Bu qarorlar iqtisodiyotdagi bandlik darajasi, ishlab chiqarish hajmi va inflatsiya sur'atlarini o'zgartirishiga qaratilgan.



E. Domarning iqtisodiy o'sish modeli-bu nazariy konseptsiyada jami talabning kengayishida hamda ishlab chiqarish quvvatlarning (jami taklif) ko'payishida investitsiyalarning ikkiyoqlama roli tahlil qilinadi.

E. Felpsning "Oltin qoidasi"-bu shunday jamg'arma me'yoriki, bunga muvofiq iqtisodiyotdagi barqaror o'sish holati har bir ishchiga iste'molning maksimal darajasini ta'minlaydi.

Egiluvchan valyuta kursi-valyuta bozorida talab va taklifning tebranishlari natijasida valyutaning muvozanat narxi sifatida belgilanadigan almashtirish kursi.

Eksport-bir mamlakat boshqa mamlakat fuqarolari va firmalariga sotadigan tovar va xizmatlar.

Eksport subsidiyalari-eksportni rag'batlantirish uchun davlat tomonidan milliy

Ekstensiv iqtisodiy o'sish-qo'shimcha resurslarni jalb qilish hisobiga amalga oshadi va jamiyatdagi o'rtacha unumdorlikni o'zgartirmaydi.

Ekzogen o'zgaruvchi-modeldagi tashqi iqtisodiy o'zgaruvchi.

Endogen o'zgaruvchi-modeldagi ichki iqtisodiy o'zgaruvchi, masalan davlat xarajatlari, soliqlar yoki pul massasining o'zgarishi.



Fisher samarasi-pul massasining o'sishi inflatsiyaning o'sishiga olib keladi. Bu esa o'z navbatda nominal foiz stavkasining oshishiga sabab bo'ladi.

Foiz stavkasi-pul yoki kapitaldan foydalanishning bahosi.

Foiz stavkasi samarasi-narxlar darajasining ko'tarilishi(pasayishi) va u keltirib chiqargan pulga bo'lgan talabning o'sishi (pasayishi). Pulga bo'lgan talabning o'sishi esa foiz stavkasi darajasini ko'taradi (pasaytiradi), hamda shu orqali mamlakatda jami xarajatlar umumiy darajasini o'zgartiradi.

Foiz stavkasining real darajasi-inflatsiya hisobga olingan pul ifodasidagi foiz stavkasi.

Friksion ishsizlik-ish joyini ixtiyoriy ravishda o'zgartirish bilan bo'g'liq bo'lgan ishsizlik.



Giperinflatsiya-puldan “qochish”ni vujudga keltiruvchi narxlarning juda tez o'sishi.



Haqiqiy investitsiyalar-yil oxirida ishlab chiqarish zahiralari rejalashtirilmagan o'zgarishlar miqdoriga kamaytirilgan (oshirilgan) rejadagi investitsiyalar. Xususiylar firmalar investitsiyalarining real hajmi.

Haqiqiy YaMMning potensial YaMMdan nisbiy og'ishi-potensial real YaMM miqdoridan haqiqiy real YaMM miqdorining ayirmasi.

Hisob stavkasi-depozit muassasalariga berilgan qarzlar bo'yicha Markaziy bank oladigan foiz stavkasi.



Ichki muvozanat -iqtisodiyotda to'la bandlik darajasida va inflatsiya yo'g'ligidagi talab va taklifning balansi

Ichki qarz-davlatning fuqarolar, firmalar, banklar va boshqa davlat qimmatbaho qog'ozlarini saqlovchilarga bo'lgan qarzi.

Ijara haqi-mulkdorning ko'chmas mulkdan oladigan daromadi.

Ijtimoiy ne'matlar-bu shunday tovarlar va yoki xizmatlarki, ularni bo'laklarga bo'lib alohida shaxslarga sotish mumkin emas. Ular faqat jamoa tomonidan iste'mol qilinishi mumkin.

Import-biz boshqa mamlakat fuqarolari va firmalaridan sotib olayotgan tovarlar va xizmatlar.

Import xaridlari samarasi-mamlakat eksportining sof hajmi va mamlakatdagi mavjud narxlar darajasi, shuningdek boshqa mamlakatlardagi narxlar darajasi o'rtasidagi teskari bog'liqlik.

Import kvotasi-import qilinadigan ma'lum bir tovar turlarining miqdorini qonun tomonidan cheklanishi.

Import boji-davlatning miliy ishlab chiqaruvchilarni xorijiy raqobatchilardan ximoya qilish va davlat daromadlarini ochirish maqsadida import mahsulotlari soladigan solig'i.

Indusirlangan investitsiyalar-milliy daromad darajasining o'zgarishiga bo'g'liq bo'lgan firmalarning investitsion xarajatlari.

Inflatsion kutilmalar-fuqarolar va firmalarning kelajakda narxlar daradajisini oshishini ko'zda tutishi.

Inflatsion uzilish-to'la bandlik sharoitida jami xarajatlarni (jami talab) YaIMning potensial darajasidan ochiq bo'lgan miqdori. Bu miqdor inflatsiyasiz to'la bandlik darajasigacha muvozanatli YaIMni pasaytirish uchun yalpi talabni qanchaga qisqartirish kerakligini ko'rsatadi.

Inflatsiya-narxlar umumiy darajasining ko'tarilishi.

Innovatsiya-yangi texnologiyaaning birinchi marta tijoriy qo'llanishi.

Inson kapitaliga investitsiyalar-ishlovchilarning malakasini oshirish va qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan investitsiyalar.

Intensiv iqtisodiy o'sish-ishlab chiqarishning mukammalroq omillar va texnologiyaaning qo'llanilishi bilan bog'liq, ya'ni resurslar unumdorligining o'sishi hisobiga amalga oshadi.

Investitsiyalar-(kapital sarmoyalar) qimmatbaho qog'ozlarni (aksiya, obligatsiya) va moddiy aktivlarni (mashina, bino, asbob-uskunalar va hk.) sotib olish uchun bo'lgan uzoq muddatli kapital qo'yilmalari. Qimmatbaho qog'ozlarni sotib olish uchun qilinadigan xarajatlar moliyaviy (portfel) investitsiyalar, moddiy aktivlar uchun sarmoyalar esa real investitsiyalar deb ataladi.

Investitsiya akseleratori-investitsiyalarni iste'mol o'zgarishi bilan bog'liqlik koeffitsienti $A_i = q \cdot \frac{I_t}{G} \cdot (Y_t - Y_{t-1})$.

Iqtisodiy davr-mavsumiy tebranishlar bilan bog'liq bo'lmagan iqtisodiy faollik darajasining doimiy tebranishlari.

Iqtisodiy o'sish-iqtisodiyotda absolyut ifodadagi yoki aholi jon boshiga hisoblangan YaMM real hajmining ko'payishi.

IS – LM modeli-makroiqtisodiyotning ikkita sektorini - tovar (IS egri chizig'i bilan ifodalanadi) va pul bozorlarini (LM egri chizig'i bilan ifodalanadi) bir-biri bilan bog'laydigan iqtisodiy modeli. Egri chiziqlarning kesish nuqtasi iqtisodiyotdagi umumiy muvozanat holatini ifodalaydi.

IS egri chizig'i-tovar va xizmatlar bozorida foiz stavkasi va daromad darajasi o'rtasidagi teskari bog'liqlik.

Ish bilan bandlar-mehnatga layoqatli yoshdagi ijtimoiy ishlab chiqarishda band bo'lgan aholi.

Ishchi kuchi-aholining mehnatga layoqatli yoshdagi tarkibiga kiruvchi ishlayotgan va ishsizlarning umumiy soni tushuniladi.

Ish haqi-mehnat sarflari birligi uchun to'lov.

Ishlab chiqarish xarajatlarining o'sishi tufayli narx o'sishi-ishlab chiqaruvchilarga subsidiyalar, shu jumladan imtiyozlarni berish.

Ishsizlar-bu ishchi kuchining bir qismi bo`lib, ijtimoiy ishlab chiqarishda band bo`lmagan, lekin ishlashni xohlovchi va ish qidirayotganlar.

Ishsizlikning darajasi-umumiy ishchi kuchidagi ishsizlarning foizda ifodalangan miqdori.

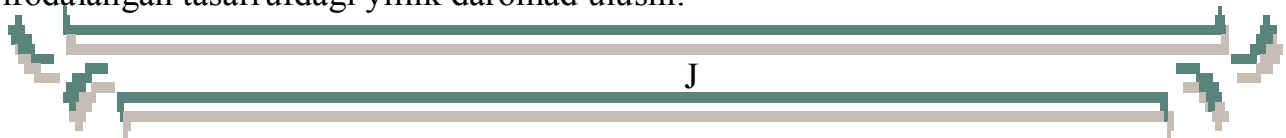
Ishsizlikning tabiiy darajasi-davriy ishsizlik bo`lmagandagi ishsizlik darajasi.

Iste'mol funksiyasi-tasarrufdagi daromadning turli ehtimoliy darajalarida ma'lum vaqt mobaynida rejalashtirilayotgan iste'mol xarajatlari.

Iste'mol narxlari indeksi-joriy yildagi "bozor savati" yalpi bahosining asos qilib olingan yildagi "bozor savati" bahosiga nisbatini ifodalovchi ko`rsatkich.

**Iste'molga bo`lgan me'yoriy moyillik**-iste'molga yo`naltiriladigan foizlarda ifodalangan tasarrufdagi yillik daromadning har bir qo`shimcha birligining ulushi.

Iste'molga bo`lgan o`rtacha moyillik-iste'molga yo`naltiriladigan foizlarda ifodalangan tasarrufdagi yillik daromad ulushi.



**Jamg`arma funksiyasi**-berilgan ushbu vaziyatda, boshqa teng sharoitlarda jamg`arma hajmi va tasarrufdagi daromadning turli miqdorlari o`rtasidagi bog`liqlik.

Jamg`armaga bo`lgan me'yoriy moyillik-tasarrufdagi yillik daromadning jamg`armaga yo`naltiriladigan foizlarda ifodalangan har bir qo`shimcha birligining ulushi.

**Jamg`armaga bo`lgan o`rtacha moyillik**-jamg`armaga yo`naltiriladigan foizlarda ifodalangan tasarrufdagi yillik daromad ulushi.

**Jami taklif egri chig`ining Keyns kesmasi**-real YaMM o`zgarganda, narx darajasi doimiy bo`lib qoladigan jami taklif egri chizig`ining yotiq (gorizontal) kesmasi.

**Jami taklif egri chig`ining klassik kesmasi**-to`la bandlikdagi iqtisodiyot holatiga mos keluvchi jami taklif egri chizig`ining tik (vertikal) kesmasi.

**Jami taklif egri chig`ining oraliq kesmasi**-jami taklif egri chizig`ining keynsian va klassik kesmalari oralig`ida joylashgan ko`tarilayotgan kesmasi.

Jonlanish-kengaytirilgan qayta ishlab chiqarishning boshlanishi va rivojlanishning tanglikgacha bo`lgan darajasiga etishi bilan tavsiflanadigan iqtisodiy davrning fazasi.

Joriy operatsiyalar hisobi-mamlakat to`lov balansining tovar va xizmatlar eksporti hamda importi, investitsiyalardan sof daromad hajmlari va transfert to`lovlarining sof hajmi qayd etilgan bo`limi.



Kapital-ishlab chiqarish faoliyati natijasida odamlar tomonidan yaratiladigan va iqtisodiy ne'matlarni ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan resurslar. (mashinalar, asbob-uskunalar, binolar, moddiy zahiralar)

Kapital bilan ta'minlanganlikning barqaror darajasi-bu shunday kapital zahiralarning darajasiki, bunda investitsiyalar ishdan chiqib ketgan kapital hajmiga tengdir.

Kapital harakati hisobi-kapitalning kelishi va chiqishi qayd etiladigan mamlakat to'lov balansining bo'limi.

Katta ochiq iqtisodiyot-bunday iqtisodiyotda ichki bozor foiz stavkasi xalqaro bozorga va jahon foiz stavkasining darajasiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Keyns kesishmasi-Keynsning nazariyasiga asosan daromad aniqlashni sodda modeli bo'lib, xarajatlar o'zgarishi natijasida jami daromadni multiplikativ samara bilan oshishini vujudga keltiradigan mexanizmni ifodalaydi.

Kichik ochiq iqtisodiyot-bunday iqtisodiyotda ichki bozor foiz stavkasi jahon foiz stavkasining darajasi bilan belgilanadi va kapital oqimlarning harakatiga hech qanday to'siqlar xalaqit bermaydi.

Kirimlar-bu ichki ishlab chiqarilgan mahsulotlarni iste'moli uchun qilinadigan har qanday qo'shimchasidir. Bularga investitsiyalar, davlat xarajatlari va eksport kiradi.

Klassik model-Keynsga davrigacha hamda klassik g'oyalarga asoslangan iqtisodiy model. Model

Kompensatsion (dempingga qarshi) bojlar – chet el eksport subsidiyalarni betaraf qiladigan import bojlari.

Kutilgan inflatsiya-daromad oluvchilar avvaldan taxmin qilgan narxlar ko'tarilishi. Shuning uchun ular o'zlarining real daromadlariga inflatsiyaning salbiy oqibatlarini kamaytirish (yoki yo'qotish) choralarini ko'rishi mumkin.

Kutilmagan inflatsiya-daromad oluvchi shaxs yoki davlat tomonidan oldindan ko'rilgan chora – tadbirlarning yo'qligi tufayli, real daromadga salbiy ta'siri susayishi mumkin bo'lmagan narxlar ko'tarilishi.

Kvota-import yoki eksport hajmini miqdoriy cheklashtirish.



Laspeyres narx indeksi-tovarlarning ma'lum bir to'plami asosida hisoblanadigan narxlar darajasi ko'rsatkichi.

Likvidlilik-birorta aktivni naqd pulga qanchali tez almashtirish mumkinligining o'lchovi.

LM egri chizig'i-real pul bozorida foiz stavkasi va daromad darajasi o'rtasidagi to'g'ri bog'liqlik.



M1-naqd metall va qog'oz pullarni hamda chekdagi qo'yilmalarni o'z ichiga oluvchi pul agregati.

M2-M1, chekda bo'lmagan jamg'arma qo'yilmalarni va uncha katta bo'lmagan muddatli qo'yilmalarni o'z ichiga oluvchi pul agregati.

M3-M2 va yirik muddatli qo'yilmalarni o'z ichiga oluvchi pul agregati.

Majburiy zahiralar-bu kredit maqsadlari uchun ishlatilmaydigan va Markaziy bankda foizsiz qo'yilmalar ko'rinishida saqlanadigan bank omonatlarining bir qismidir.

Makroiqtisodiy model-iqtisodiy hodisalar va jarayonlar orasidagi funksional bog'liqliklarni o'rganishga asoslanuvchi formal (mantiqiy, grafik, algebraik) ta'rifidir.

Makroiqtisodiy muvozanat-narxlar darajasi va milliy ishlab chiqarishning real hajmi o'rtasidagi muvozanat. Bu muvozanat yalpi talab yalpi taklifga teng bo'lganda ta'minlanadi.

Makroiqtisodiy siyosat-davlat tomondan mamlakat iqtisodiy rivojlanishining maqsadlarini aniqlash va ularga erishish uchun turli vositalardan foydalanish. Maqsadlarga to'la bandlik, narxlarning barqaror darajasi, iqtisodiy o'sish, to'lov balansning muvozanati, vositalarga esa byudjet – soliq va pul – kredit siyosati kiradi.

Makroiqtisodiyot-bu iqtisodiyot xatti-harakatini bir butun ko'rinishda o'rganuvchi va izohlab beradigan iqtisod fanining sohasidir.

Mamlakatning rezidentlari-mamlakatda yarim yildan ko'proq (183 kun) yashagan barcha jismoniy shaxslar shu mamlakatning rezidentlari deb hisoblanadi. Bular qatoriga boshqa davlatlarning diplomatik va harbiy shaxslari kirmaydi. Bundan tashqari shu mamlakatda tashkil qilingan barcha yuridik shaxslar ham millati hamda hamkorlar rezidentligidan qat'i nazar mamlakat rezidentlari deb hisoblanadi. Shu bilan birga ushbu yuridik shaxslarning xorijiy yoki shu'ba kompaniyalari qayerda joylashgan bo'lsa o'sha mamlakatlarning rezidentlari deb hisoblanadi.

Mandell-Fleming modeli – bu kichik darajali ochiq iqtisodiyot uchun IS – LM modelidir. Model daromad va almashtiruv kursi tebranishlarining sabablarini tahlil qiladi.

Maqsadlar dilemmasi-davlat moliya idoralari bir vaqtning o'zida ham muomaladagi pul massasini, ham foiz stavkasi darajasini barqarorlashtira olmasligi natijasida kelib chiqadigan muammo.

Markaziy bank-vazifasi pul muomalasini tartibga solish, milliy valyuta barqarorligini ta'minlash, yagona pul - kredit siyosatini o'tkazish, hisob – kitoblarni va xazina xizmatini tashkil etish, tijorat banklari va boshqa kredit muassasalari faoliyatini nazorat qilish, tashqi savdo faoliyati bo'yicha operatsiyalarni amalga oshirish bo'lgan bank.

Milliy Daromad-(MD) – bu ishlab chiqarish omillarining egalari olgan daromadidir va unga yollanma ishchilarning ish haqi, ijara to'lovlari, foizlar, mulkdan kelgan daromad va korporatsiyalar foydasi kiradi.

Milliy daromadning kengaygan takror ishlab chiqarilishi-ishlab chiqarishning kengaygan miqyosda qaytadan boshlanishi (iqtisodiy o'sish).

Milliy daromadning oddiy takror ishlab chiqarilishi-ishlab chiqarishning o'zgarmas miqyosda qaytadan boshlanishi.

Milliy daromadning takror ishlab chiqarilishi-ishlab chiqarishning doimiy qaytariladigan jarayonidir.

Moliyaviy aktivlar tomonidan pulga bo'lgan talab-moliyaviy va real aktivlar bilan amalga oshiradigan bitimlardan foyda olish uchun odamlarning jamg'arma ko'rinishdagi tutib turgan pul miqdori. Foiz stavkasi miqdoriga teskari bog'liqlikda o'zgaradi.

Muddatli qo'yilmalar-kredit muassasalaridagi faqat shartnomada belgilangan davr tugagandan keyingina mablag'lar jarimasiz olinishi mumkin bo'lgan foiz keltiruvchi qo'yilmalar.

Mulkdan olinadigan daromad-noaksioner korxonalarning (individual firma, hamkorlik) egalari oladigan sof daromad.

Mutloq afzallik-mamlakatning tovar yoki xizmatlarni boshqa savdo sheriklarga nisbatan kamroq resurs sarflab ishlab chiqarish qobiliyati.

Muvofiqlashgan byudjet-($G=T$) bu byudjetning shunday holatiki, unda soliqlardan transfert to'lovlarini ayirganda, bu miqdor davlat xarajatlarining hajmiga teng bo'ladi.



Narx diskriminatsiyasi-ishlab chiqarish hajmini oshirish va bozorda o'z ta'sir doirasini kengaytirish maqsadida ishlab chiqaruvchi tomonidan o'z mahsulotiga har xil narxlarni qo'yish (masalan, ichki bozorda baland narxlar, tashqi bozorda esa past narxlarni belgilash).

Narxlar indeksi-ikki turli vaqt davrlaridagi tovar va xizmatlarning narxlari nisbatini ifodalovchi ko'rsatkich.

Nodiskretsion fiskal siyosati-davlat xarajatlari, soliqlar va davlat byudjeti saldosi avtomatik ravishdagi o'zgarishi. Bu o'zgarishlar "avtomatik stabilizatorlar" harakati ta'sirida jami daromadning siklik tebranishlari natijasida paydo bo'ladi.

Nominal valyuta kursi-ikki mamlakat valyutalarining nisbiy narxi.

Nominal YaMM-bu bir yilda mamlakat iqtisodiyotida ishlab chiqarilgan va joriy narxlarda o'lchangan tovar va xizmatlarning qiymati.

Notarif to'siqlar-milliy tovarlarni import tovarlardan afzall ko'rish uchun kvotalar, eksportning ixtiyoriy cheklashtirishlar va boshqa choralar shaklida olib boriladigan proteksionist siyosati.



Ochiq bozordagi operatsiyalar-pul – kredit siyosatining vositasi bo'lib, mamlakatda pul taklifini tartibga solish uchun Markaziy bank tomonidan davlat qimmatbaho qog'ozlarni sotish yoki sotib olish.

Ochiq iqtisodiyot-barcha fuqarolari tovar va kapitalning xalqaro bozorida bitimlarni erkin amalga oshira olish huquqiga ega bo'lgan mamlakat.

Oliver-Tanzi samarasi – soliq to'lovchilar tomonidan byudjetga soliq tushumlarni to'lashda atayin keyinga cho'zishlari.

Oltin qoida-Solouning o'sish modelida har bir ishchiga iste'molning maksimal darajasi to'g'ri kelgani holda iqtisodiyotning barqaror o'sish darajasi o'rnatiladigan jamgarmalar darajasi. Yoki ishchi kuchining samarali birligiga to'g'ri keladigan iste'molning maksimal darajasi.

Oqimlar-vaqt birligida o'lchanadi (bir oyda, kvartalda va bosgq.) va iqtisodiy jarayonlarning vaqt ichida haqiqiy oqimini ifodalaydi: bir yildagi iste'mol xarajatlarining hajmi, bir yildagi investitsiyalar hajmi, bir kvartalda ishini yo'qotganlar va boshq.

Ortiqcha rezervlar-bankning haqiqiy zahiralarining uning majburiy zahiralaridan ortiq bo'lgan pul miqdori.

Ouken qonuni-ishsizlikning joriy davrdagi darajasining uning to'la bandlikdagi darajasidan 1%ga ortiqligi real YaMMning potensial YaMMdan 2,5% orqada qolishiga olib keladi.



Paashe narx indeksi-tovarlarining o'zgaruvchan to'plami asosida hisoblanadigan narxlar darajasi ko'rsatkichi.

Pasayish-milliy ishlab chiqarish darajasining pasayishi, investitsiyalar va bandlik qisqarilishi bilan tavsiflanadigan iqtisodiy davrning fazasi.

Potensial YaMM-resurslarning to'la bandlik sharoitida erishilgan real ishlab chiqarishning maksimal darajasi.

Proteksionizm-erkin savdo yo'lida to'siqlar o'rnatish.

Pullar-bitimlarni amalga oshirishda ishlatiladigan aktivlar yig'indisi.

Pul-kredit siyosati-(monetary policy) – makroiqtisodiy siyosatning turi bo'lib, jami talabni nazorat qilish maqsadida Markaziy bank tomonidan olib boriladi va pul taklifini, kreditni va foiz stavkasini tartibga solishdan iboratdir.

Pul agregati-pul massasining muqobil o'lchovlari bo'lib xizmat qiluvchi likvid aktivlarning o'ziga xos bir nechta guruhlaridan biri.

Pul bazasi-Markaziy bankning bevosita nazorat ostida bo'lgan pul taklifining bir qismi. Unga naqd pullar va tijorat banklarning majburiy rezervlari kiradi. U yana "yuqori samarali" pullar (high-powered money) deb ataladi.

Pul bozori-pulga bo'lgan talab va pul taklifi foiz stavkasini (yoki foiz stavkasi darajasini) belgilovchi bozor.

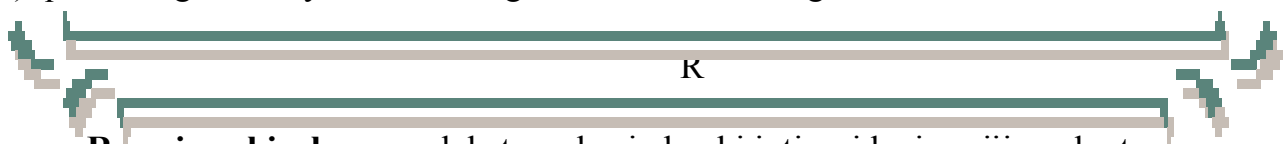
Pul massasi-muomaladagi pul miqdori. Bu miqdorni tartibga solish – mamlakatda Markaziy bank pul – kredit siyosatining muhim vazifasidir.

Pul multiplikatori-tijorat banklari tizimi muomaladagi pul massasini va muddatsiz qo'yilmalar miqdorini yangi qarzlarni berish yoki qimmatli qog'ozlarni sotib olish yo'li bilan ko'paytirish uchun foydalanishi mumkin bo'lgan ortiqcha zahiralarining qismi; bir taqsim majburiy zahira me'yoriga teng.

Pulga bo'lgan umumiy talab-bitimlar uchun pulga va aktivlar tomonidan pulga bo'lgan talab yig'indisi.

Pullar-umumiy ekvivalent bo'lmish bu maxsus tovar bitimlar uchun ishlatiladigan moliya aktivlarining eng likvidli turidir.

Pullarning aylanish tezligi-muomalada bo'lgan pul birligi bir yilda necha marta tovar va xizmatlar sotib olish uchun ishlatilishi. **R. Solou modeli** – bu iqtisodiy o'sishning neoklassik modelida ishlab chiqarish hajmi kapital va mehnat omillariga bog'liqdir va shu bilan birga kapitalni mehnat bilan R . **Xarrodning iqtisodiy o'sish modeli** - bu nazariy konseptsiyada makroiqtisodiy muvozanat shartini (jamg'arma investitsiyalarga teng S q I) qondiradigan milliy daromadning o'sish sur'atlari belgilanadi.



Rasmiy zahiralar-mamlakat markaziy banki ixtiyoridagi xorijiy valyuta.

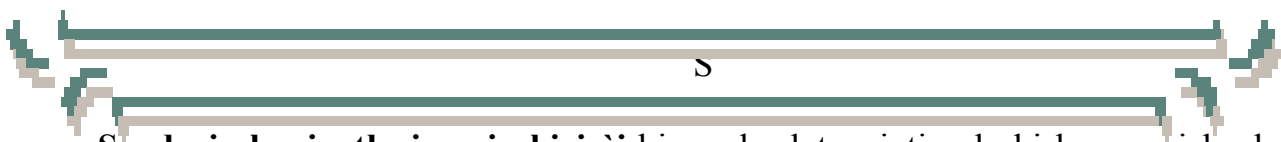
Real valyuta kursi-ikki mamlakatda ishlab chiqarilgan tovarlarning nisbiy narxi.

Real YaMM-bu bir yilda mamlakat iqtisodiyotida ishlab chiqarilgan va doimiy narxlarda o'lgan tovar va xizmatlarning qiymati.

Rejadagi investitsiyalar-yillik daromadning har qanday imkoniyatli darajasida ishlab chiqaruvchilar amalga oshirishni ko'zlagan investitsiya xarajatlari.

Retssession uzilish-bu miqdor inflatsiyasiz to'la bandlik darajasigacha muvozanatli YaIMni ko'tarish uchun yalpi talabni qanchaga oshirish kerakligini ko'rsatadi.

Revalvatsiya-qayd etilgan valyuta kurslar tizimi amal qilgan sharoitda boshqa valyutalarning kurslariga nisbatan milliy valyuta kursini oshirishga qaratilgan hukumat chora – tadbirlari.



Savdo imkoniyatlari egri chizig'i-bir mahsulotga ixtisoslashish va uni boshqa mahsulot olish uchun ayirboshlashda (eksportda) mamlakat ega bo'lgan tanlash variantlari.

Savdo shartlari-eksport va import narxlarning nisbati.

Savdo siyosati-tashqi savdoni soliqlar, subsidiyalar, eksport va importlarning to'g'ridan – to'g'ri cheklantirish orqali tartibga solishdan iborat bo'lgan davlat byudjet – soliq siyosatning nisbatan muzstaqil yo'nalishidir.

Savdo yutug'i-xalqaro savdoda qatnashayotgan mamlakatlar o'z ichki ishlab chiqarish imkoniyatlaridan ortiq iste'mol darajasiga erishadilar.

Senoraj-muomalaga qo'shimcha pul miqdorini chiqarishdan olgan davlatning daromadi.

Siqib chiqarish samarasi-bu iqtisodiy hodisada davlat xarajatlarning o'sishi xususiy investitsiyalar va sof eksportni siqib chiqaradi.

Sof eksport-tovar va xizmatlar eksportidan tovar va xizmatlar importini chegirish.

Sof investitsiyalar-yalpi investitsiyalar va amortizatsiyaning ayirmasi, jamlangan kapitalning o'zgarishini ifodalaydi.

Sof yalpi mahsulot-(SYaM) ma'lum davr ichida ishlab chiqarilgan va iste'mol qilingan tovar va xizmatlarning hajmi.

Soliqlar multiplikatori-bu koeffitsient soliqlar kamayishiga nisbatan YaIM qo'shimcha o'sishini ko'rsatadi.



Talab inflatsiyasi-YaMMning real hajmi o'zgarmagan holatda talab ortiqchaligi tufayli narxlarning o'sishi.

Talab qilib olinguncha bo'lgan omonatlar-(talab qilib olinadigan omonatlar) bankda saqlash uchun qo'yilgan va kerak bo'lganda bitimlarni amalga oshirishda hisobdan olinadigan mablag'lar, misol uchun, joriy hisobdagi mablag'lar.

Taqqosiy afzallik-mamlakatning tovar yoki xizmatni boshqa savdo sheriklarga nisbatan kamroq muqobil xarajatlar bilan ishlab chiqarish qobiliyati.

Tarif-(boj) import yoki eksportga qo'yilgan bojxonaning solig'i.

Tarkibiy-(strukturaviy) ishsizlik ishchi kuchi talabi tarkibidagi o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lib, jiddiy muammo hisoblanadi. Ammo u friksion ishsizlik kabi har qanday iqtisodiyotda muqarrardir.

Tarkibiy taqchillik-iqtisodiyotning to'la bandlik sharoitidagi soliq tushumlarining davlat xarajatlaridan kam bo'lishi.

Tasarrufdagi daromad-(Y-T) turli soliqlar to'langandan keyin uy xo'jaliklari tasarrufida qoladigan milliy daromadning ma'lum bir qismi. Bu daromad iste'mol va jamg'arish uchun ishlatiladi.

Tashqi muvozanat-valyuta kursining ma'lum tartibidagi to'lov balansining Oga teng bo'lgan saldosi.

Tashqi qarz-davlatning chet el fuqarolari, firmalari va tashkilotlariga bo'lgan qarzlari.

Tijorat bank-bu bank kreditlarni jalb etish va berish, mijozlarning topshirig'iga binoan hisob – kitoblarni amalga oshirish kabi xizmatlarni va boshqa bank xizmatlarini ko'rsatadi (faktoring, lizing, valyuta almashtirish va hokazo).

Tijorat bankining balans hisoboti-hisobotning chap tomonida bank aktivlari, o'ng tomonida bank passivlari (majburiyatlari) va bankning xususiy kapitali o'rtasidagi tenglik (balans)ni ko'rsatuvchi bankning ma'lum sanadagi ishlarining ahvoli haqidagi buxgalteriya axborotlarining ma'lum joylashuvi.

To'la bandlik byudjeti-agar iqtisodiyot yil mobaynida to'la bandlik sharoitida rivojlanganda, davlat xarajatlari va daromadlari o'rtasida shakllanishi mumkin bo'lgan nisbat.

To'la ish bilan bandlik-davriy ishsizlik yo'qligi bilan tavsiflanadigan mehnat resurslarning bandlik darajasi. Iqtisodiyotda faqatgina friksion va strukturaviy ishsizlik mavjud bo'lganda to'la ish bilan bandlikka erishiladi.

To'lov balansi-bir mamlakat rezidentlari va boshqa chet el mamlakatlari rezidentlari o'rtasida yil davomida amalga oshirilgan barcha operatsiyalarni qayd etadi.

To'lov balansi debeti-xorijiy valyutani ishlatish (sarflash).

To'lov balansi krediti-xorijiy valyutani "ishlab topish".

Tovar va xizmatlarning davlat xaridi-yakuniy mahsulot va xizmatlarga davlatning barcha xarajatlari.



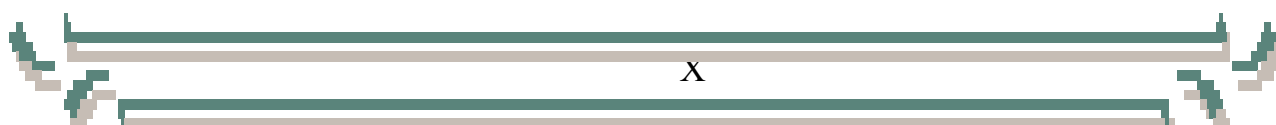
Uy xo'jaliklari-bir yoki bir necha shaxslardan iborat va resurslarni taklif qiluvchi, olingan daromadni bir qismini iste'mol qiluvchi va qolganini jamg'aruvchi iqtisodiy birlik.

Uzoq muddatli davr-narxlar darajasi o'zgarishi mumkin bo'lgan va milliy ishlab chiqarish xajmi potensial darajaga erishgan davr oralig'i.



Valyuta kursi-bir valyutaning boshqa valyutada ifodalangan narxi.

Valyuta bozori-xorijiy valyutani oldi-sotdi operatsiyalari amalga oshiriladigan bozor.



Xaridorlik qobiliyat pariteti-ikki mamlakat o'rtasidagi valyutalar kurslari va narxlar darajasining nisbati.

Xarajat inflatsiyasi-jami taklifning keskin o'zgarishlari natijasida yuzaga keladigan inflatsiya. Bunday holatni yuz berishiga ish haqi oshishi yoki xom ashyo narxlarini oshishi sabab bo'lib, uning natijasida real ishlab chiqarish xajmi va bandlik darajasi pasayadi.



Shaxsiy daromad-soliq to'languncha uy xo'jaligiga tushadigan daromad.

Shaxsiy iste'mol xarajatlari-iste'mol tovarlari va xizmatlarni sotib olishga yo'naltirilgan uy xo'jaligi xarajatlari.



Zahira me'yori-Markaziy bank tomonidan belgilanadigan kredit maqsadlari uchun ishlatilmaydigan bank omonatlarining ulushidir.

Zahiralar-faqatgina muayyan bir vaqt oralig'ida o'lchanishi mumkin va obyektning ma'lum sanadagi (yilning boshi yoki oxirida) holatini ifodalaydi. Masalan, davlat qarzi, iqtisodiyotdagi kapital zahirasi, ishsizlarning umumiy soni va boshqalar.

C_{it}

Chekda bo'lmagan jamg'ariladigan qo'yilmalar-chek yozib berilishi mumkin bo'lmagan jamg'arma hisobvaraqa.

Chekda bo'lgan qo'yilmalar-tijorat banklari yoki jamg'arma muassasalaridagi chek yozib berish mumkin bo'lgan qo'yilmalar.

Chiqimlar-mamlakat ichidagi daromadni ishlab chiqarilgan mahsulotni sotib olishdan o'zga narsalarga sarf qilish. Bularga jamg'armalar, soliqlar va import kiradi.

Y

Yalpi Ichki Mahsulot-ma'lum davr ichida mamlakat hududidagi barcha ishlab chiqaruvchilar tomonidan yaratilgan qo'shimcha qiymatlarining yig'indisi. (YaIM)

Yalpi Milliy Mahsulot-ma'lum davr ichida mamlakat iqtisodiyotida ishlab chiqarilgan barcha pirovard tovar va xizmatlarning bozor qiymatlari yig'indisi. (YaMM)

Yalpi taklif-iqtisodiyotda ishlab chiqarilgan pirovard tovar va xizmatlarga bo'lgan barcha individual takliflarning yig'indisi yoki har qanday mumkin bo'lgan narxlar darajasida ishlab chiqaruvchilar ishlab chiqarishga tayyor bo'lgan milliy ishlab chiqarishning real hajmidir.

Yalpi taklif egri chizig'i-har qanday mumkin bo'lgan narxlar darajasida ishlab chiqaruvchilar ishlab chiqarishga tayyor bo'lgan tovar va xizmatlar hajmini ko'rsatadi.

Yalpi talab-iqtisodiyotda ishlab chiqarilgan pirovard tovar va xizmatlarga bo'lgan barcha individual talablarning yig'indisi yoki har qanday mumkin bo'lgan narxlar darajasida iste'molchilar cotib olishga tayyor bo'lgan milliy ishlab chiqarishning real hajmidir.

Yalpi talab AD egri chizig'i-har qanday mumkin bo'lgan narxlar darajasida iste'molchilar sotib olishga tayyor bo'lgan tovar va xizmatlar hajmini ko'rsatadi.

Yalpi talab shoki-talabning narxlarga bog'liq bo'lmagan omillarining keskin o'zgarishi ta'sirida yalpi talabning ham keskin o'zgarishi (pul taklifining yoki pul aylanish tezligining o'zgarishi, investitsiyalarga bo'lgan talabning o'zgarishi, inflyatsiya kutilishning keskin o'zgarishi va boshqa). Yalpi taklif shoki – taklifning narxlarga bog'liq bo'lmagan omillarining keskin o'zgarishi ta'sirida yalpi taklifning ham keskin o'zgarishi (resurslarga bo'lgan narxlarning o'sishi, tabiiy ofatlar).

YaMM deflatori-narx indeksi, joriy yildagi mahsulot birligining o'rtacha narxini bazis yildagi narxiga nisbatan o'zgarishini ko'rsatadi. Paashe indeksi bo'yicha aniqlanadi.

YaMMni daromadlar oqimi bo'yicha hisoblash usuli-joriy yilning jami mahsulotini ishlab chiqarishdan olingan barcha daromadlarni jamlash.

YaMMni xarajatlarni oqimi bo'yicha hisoblash usuli-yakuniy mahsulotga ketgan xarajatlarni jamlash.

Yopiq iqtisodiyot-halqaro savdoda qatnashmaydigan mamlakat iqtisodiyoti.



Qayd etilgan valyuta kursi-Markaziy bank tomonidan valyuta intervensiyalari orqali valyuta kursini ushlab turish.

Qisqa muddatli davr-narxlar darajasi o'zgarmaydigan va milliy ishlab chiqarish hajmi potensial darajaga erishmagan davr oralig'i.

"Qimmat pullar" siyosati-inflatsiya darajasini pasaytirishga qaratilgan Markaziy bankning pul - kredit siyosati. Uning zahira me'yorini oshirib, ochiq bozorda qimmatbaho qog'ozlarni sotadi.

ADABIYOTLAR RUYXATI

1. Ахмедов Д.Қ., Ишмухаммедов А.Э., Жумаев Қ.Х., Джумаев З.А. макроиктисодиёт. –Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмасининг адабиёт жамғармасининг нашриёти, 2004.
2. Агапова Г.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика С., изд. ДИС 2003.
3. М.К.Бункина, В.А.Семянов. “Макроэкономика” М.: 1998.
4. М.Бурдо, Ч.Виплош. “Макроэкономика”(Европейский текст). С. Петербург. Судостроение. 2000.
5. В.М.Гальпирин, С.М.Игратов, В.И.Моргунов. “Макроэкономика” Том-1. С. Петербург.: 2001.
6. Д. Жеффри, Д. Сакс и др. “Макроэкономика. Глобальный подход”. М.: Из-во “Дело”. 2002
7. З.Юлдошев, М.С. Қосимов. “Макроиктисодиёт асослари”. Т.: Ўқитувчи. 1994.
8. Т.Линвуд. “Макроэкономика теория и переходная экономика”. М.:1999
9. Н.Г.Менкью. “Макроэкономика”. Из-во Московского университета.: 2004.

This image shows a full page of blank handwriting practice paper. It features multiple sets of horizontal lines. Each set consists of three lines: two solid black outer lines and one dashed blue middle line, providing a guide for letter height and placement. The sets are repeated down the entire page, creating a structured environment for practicing cursive or other handwriting styles. There are no margins, text, or other markings on the page.

[illegible]

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR MAHKAMASI

huzuridagi

TOSHKENT ISLOM UNIVERSITETI

«XALQARO IQTISODIY MUNOSABATLAR» kafedrası

ABDIRASHIDOV A.A.

**OLIY TA'LIMNING «5341100-Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy
munosabatlar» bakalavr yo`nalishi uchun rejalashtirilgan**

«MAKROIQTISODIYOT » fanidan

GLOSSARIY

Nashr uchun mas'ul:

Muharrir:

Muhassis:

Nashrga tayyorlangan materiallarning sifati, keltirilgan ma'lumotlar va boshqalarning aniqligi, shuningdek, ochiq nashr etishga ruxsat berilmagan ma'lumotlarni ommalashtirgani uchun tavsiyanomalar mualliflari javobgardir.

TIU ning rasmiy ruxsatisiz qayta chop etish mumkin emas.

Format 84x108 1/32. Hajmi 1,5 6.T.

Nusxa soni

700011, Toshkent sh., A. Qodiriy 11.

